

УДК 811.161. 2'243 : 378.016(072)

СПЕЦКУРС „МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ” У СИСТЕМІ КОМПЛЕКСНОЇ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Галина Кузь

*Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
кафедра історії та культури української мови,
вул. Коцюбинського, 2, кімн. 64, 58018 м. Чернівці, Україна
тел.: 037 258 48 00
ел. пошта: kuzgala@rambler.ru*

У статті йдеться про необхідність доповнення методичної підготовки філолога – викладача української мови знаннями і навичками в галузі викладання української мови як іноземної. Представлено розроблену та апробовану на 5 курсі філологічного факультету програму оглядового лекційно-практичного спецкурсу „Методика викладання української мови як іноземної”.

Ключові слова: лінгводидактика, українська мова як іноземна, методична підготовка філолога-україніста.

Сучасні інтеграційні процеси в Європі, особливо в освітній та культурній сферах, які охоплюють також і Україну, з одного боку, створюють умови для здобуття досвіду міжкультурного спілкування, вивчення іноземних мов, а з іншого – для просування української мови, її популяризації та поступової реалізації її функцій як засобу міжнародного спілкування в Україні.

Щораз активніші міжнародні наукові та навчальні контакти на рівні Чернівецького університету, філологічного факультету і кафедри історії та культури української мови, практика студентських та викладацьких обмінів, чимала кількість студентів-іноземців, що навчаються в університеті, досвід викладання слов'янських мов студентам-україністам – все це стимулює й активізує увагу філологів-україністів до проблем викладання української мови в чужомовній аудиторії. Про актуальність цієї тематики свідчить щораз активніша участь викладачів кафедри у вузькопрофільних конференціях, наприклад, у Львові та Любліні, щорічний інтерес студентів та викладачів до літніх мовних шкіл (до речі, при Чернівецькому університеті теж функціонує така школа для слухачів з Румунії). Іншою формою роботи в цьому напрямі може бути, на наш погляд, розробка і впровадження в навчальний процес програми спецкурсу з методики викладання української мови як іноземної для студентів-філологів.

Метою цієї статті є привернути увагу до проблеми розширення методичної підготовки філолога-україніста знаннями із галузі методики викладання української мови як іноземної і на прикладі розробленої та апробованої на 5 курсі філологічного факультету Чернівецького національного університету програми спецкурсу „Методика викладання української мови як іноземної” запропонувати один із варіантів програми такого лекційно-практичного оглядового курсу.

У системі комплексної навчальної і методичної підготовки майбутнього викладача української мови лінгводидактична тематика займає вагомe місце, особливо на останніх етапах навчання, адже формує базові практичні навички застосування набутих знань, готує їх до майбутньої роботи в школі чи вищих навчальних закладах різного рівня акредитації. Іншою можливістю професійної реалізації для філолога-випускника є викладання на мовних курсах для іноземців чи проведення приватних уроків з цією ж категорією слухачів, а також викладання української мови за межами нашої країни. Оскільки програма методичної підготовки філолога-викладача української мови та літератури спрямована насамперед на його підготовку як вчителя рідної мови, то, очевидно, існує потреба заповнити цю прогалину в методичній підготовці філологів.

Ідея розробки спецкурсу з методики викладання української мови як іноземної для студентів філологічного факультету виникла як спроба підсумування п'ятирічної практики викладання української мови в Ягеллонському університеті (Польща) на кафедрі українознавства факультету міжнародних та політичних студій. Брак теоретичних знань та практичних навичок для вирішення багатьох проблем, що безперечно виникнуть в іномовній аудиторії, труднощі у процесі перелаштування, коригування педагогічного процесу під конкретну чужомовну аудиторію із визначеним рівнем знання мови та метою її вивчення, подекуди брак досвіду міжкультурної комунікації, уміння подивитися на мовний матеріал очима іноземця є вагомим аргументом за необхідність включення такого курсу (принаймні як предмету за вибором) у програму підготовки студента-філолога.

Спецкурс „Методика викладання української мови як іноземної”, що у 2010–2011 навчальному році був запропонований студентам 5 курсу філологічного факультету Чернівецького університету, має на меті ознайомити їх з основними теоретичними проблемами методики викладання української мови в чужомовній аудиторії, з науковою та методичною літературою з цієї галузі, досвідом викладання мови як іноземної різних україністичних центрів, а також сформувати базу для подальшого вироблення самостійного творчого підходу до роботи з мовним матеріалом у практичному курсі української мови як іноземної. Матеріал спецкурсу тісно пов'язаний із дисциплінами навчального та методичного спрямування, а саме: із курсами „Методика викладання української мови в середній школі” та „Методика викладання української мови в вищих навчальних закладах”, „Лінгвоукраїнознавство”, „Іноземна мова”, „Психологія”, „Порівняльна грамати́ка слов'янських мов”, „Загальне мовознавство”.

Для читання спецкурсу на денному відділенні відводиться 27 аудиторних годин (10 лекцій і 17 практичних занять).

Завдання спецкурсу:

- з'ясувати лінгводидактичні особливості викладання української мови в чужоземній аудиторії;
- активізувати теоретичні знання студентів про основні методи і прийоми навчання мови;
- визначити особливості методичної організації роботи з мовним матеріалом різних рівнів у системі навчання мови як іноземної;
- вказати на способи подання різнорівневого мовного матеріалу в програмах, підручниках та посібниках з української мови як іноземної;

- ознайомити з досвідом та лінгводидактичними здобутками української та зарубіжної науки, проблематикою наукових конференцій та навчально-методичних видань;
- сформувати навички творчого підходу до підготовки різного типу уроків української мови в чужомовній аудиторії.

Обсяг та завдання курсу зумовлюють оглядово-практичний його характер: частина лекційних занять зорієнтована на засвоєння базових понять курсу, отримання інформації про науково-довідкову літературу з проблеми, інформування студентів про загальний стан розробленості певних дискусійних проблем методики викладання української мови як іноземної.

Лекції чергуються з практичними заняттями, на яких студенти з'ясовують розуміння основних теоретичних положень, виголошують підготовлені на основі запропонованих джерел доповіді та реферати, подають та захищають підготовлені проекти та методичні розробки.

У процесі вивчення спецкурсу „Методика викладання української мови як іноземної” студенти повинні **засвоїти** основні поняття та проблеми методики викладання української мови як іноземної; **зрозуміти** завдання і специфіку викладання української мови в чужомовній аудиторії, основні методи та прийоми навчання мови як іноземної, специфіку викладання мовного матеріалу різних мовних рівнів на різних етапах вивчення мови як іноземної; **уміти** проілюструвати реалізацію основних методів та прийомів викладання мови як іноземної, уміти підготувати та провести заняття з української мови в чужомовній аудиторії, чітко відрізнити специфіку і завдання таких уроків від уроків у рідній школі.

Основні проблеми теоретичної частини спецкурсу. Лекційну (теоретичну) частину розпочинаємо із мотивації обраної назви спецкурсу та ознайомленням зі станом опрацьованості цього науково-прикладного напрямку в сучасному українському мовознавстві. Інформація про заснування, досягнення та сучасну діяльність провідних україністичних та українознавчих центрів в Європі та світі не тільки поглибить фахові знання студентів, але й сформує базу для обговорення наступних лінгводидактичних проблем, підручників тощо у зв'язку з конкретними, а не віртуальними потенційними слухачами (студентами).

Наголошуючи на практичному характері методики викладання української мови як іноземної, відзначаємо її специфіку: тут іноземна мова є засобом засвоєння фахових предметів, пізнання нового середовища, нової культури. **Метою навчання** іноземних слухачів є практичне оволодіння українською мовою задля подальшого фахового зростання. Вивчення іноземної мови не є самоціллю, воно має на меті озброїти фахівця широкими можливостями одержання з джерел такої інформації, яку можна було б використати в інтересах його професії. У доповіді на позаминулорічній конференції Віра Маковська зауважила: „Часто переслідувана українськими методистами ціль успішного оволодіння українською відходить у нас на другий план, а основним завданням стає познайомити німецьких студентів з мовою, культурою і зацікавити нею... Зацікавлення тією чи тією мовою залежатиме від якості викладання, методичної актуальності, від мотивації самих студентів та не останньою чергою - від особи викладача” [2: 39–40].

Важливим для ефективного моделювання дидактичного процесу є врахування його обставин. Вслід за Л. Селіверстовою, виділяємо такі **фактори, що визначають процес викладання**, як-то: „цільова настанова, вікові особливості слухачів (студентів), їхня попередня підготовка, об'єктивні умови викладання тощо” [4: 9].

Особливе значення в цьому контексті мають знання та вміння застосовувати на практиці загальноприйняті у європейській та впроваджені в українській лінгводидактиці критерії визначення рівня володіння мовою як іноземною, розроблені на основі рекомендацій Ради Європи викладачами Львівського університету і представлені в Проекті Державного стандарту з української мови [1: 11]. У ньому подано шкалу рівнів володіння українською мовою як іноземною, вимоги мовного та комунікативного характеру до кожного з них та їхнє змістове наповнення, а також методи і форми сертифікації.

Теоретичні основи навчання української мови як іноземної тісно пов'язані з сучасними уявленнями про українську мову, мовлення, мовленнєву діяльність та теоріями їх засвоєння. Так, **протиставлення мови і мовлення** є базою двох основних підходів до вивчення мови – системного та комунікативного. На відміну від змісту навчання української мови як рідної, коли вивчають систему мови, зміст навчання української мови як іноземної потрібно починати з навчання мовлення, тобто слід навчати розуміння, повторення почутого, творення елементарних мовленнєвих висловів, зумовлених ситуацією спілкування.

Особливості мови і мовлення пояснюють існування основних методів навчання. В основу прямого методу покладено імітацію іншомовного мовлення. Побудова навчального матеріалу через членування його на мовленнєві моделі і комплексне пояснення лексичного, граматичного, фонетичного матеріалу ефективна під час короткотермінових курсів за умов перебування слухача в іншомовному середовищі, вилучення з його обігу рідної мови, наявності вдалих типових лінгвістичних моделей.

Інші методи навчання використовують у групах філологічного напрямку. Вони забезпечують глибоке засвоєння мовного матеріалу в системі, що необхідно для майбутніх педагогів, журналістів, перекладачів. Програма навчання передбачає розгляд мови як системи, що складається з підсистем або рівнів, і навчання відповідно до підсистем із передбаченням синтезу із єдиною системою. Під час комплексного підходу студент може засвоювати водночас усі аспекти мовного явища: звукове та інтонаційне оформлення, структуру, лексико-семантичний зміст, функціонування в мовленні. Процес комплексного навчання можна коригувати на основі психологічного методу – передбачені результати залежать від індивідуальних здібностей слухачів. Наприклад, вік слухачів може ставити певні обмеження.

Лінгвокраїнознавчий аспект викладання і вивчення мови як іноземної. Питання інтеркультурної компетенції. У сучасній лінгводидактиці оволодіння іноземною мовою включає оволодіння іншомовною культурою і засвоєння світових духовних цінностей. Таким чином, соціальне замовлення передбачає не тільки формування у слухачів, що вивчають іноземну мову, необхідних іншомовних навичок та вмінь, але й ознайомлення через мову з культурою країни, її традиціями, історією та сучасністю. Звичайно, таке завдання не обмежується вивченням певного обсягу культурологічних знань, але і має на меті формування здатності і готовності розуміти і приймати культуру носіїв мов.

Включення національно-культурного компоненту до змісту спричиняє розширення функцій викладача мови в іншомовній аудиторії: він має бути не тільки провідником у світі іншомовної культури (у різних її сферах – політичній, економічній, художній, екологічній, етичній тощо), але і прикладом зацікавленого ставлення до рідної культури студентів (учнів, слухачів), оскільки процес засвоєння іноземної мови та її подальше вживання справедливо програмується як міжкультурна

комунікація, як діалог культур. Можна стверджувати, що саме завдяки лінгвокраїнознавчій аспектизації навчального процесу забезпечується психологічна готовність включення особистості, що навчається, у різні сфери життєдіяльності, прискорюється практично-побутова акультурація та формування комунікативної компетенції.

Вагомим елементом процесу викладання мови в чужомовній аудиторії, а також ефективним елементом впливу на психологічний стан слухачів, особливо на першому році навчання, – є **контроль та оцінювання знань**. Як слушно зауважує Л. Паламар, „основне завдання полягає в тому, щоб перші оцінки знань іноземців викликали позитивні емоції” [3: 4]. Система і спосіб оцінювання на перших етапах вивчення мови є одним з елементів мотивації до навчання, оскільки слухачі вже з перших уроків прагнуть спілкуватися мовою, пізнавати країну та її культуру, демонструвати обізнаність в колі викладачів та одногрупників. Не менш складною є проблема оцінювання результатів попередньо здобутих знань (кваліфікаційний контроль, на підставі якого слухача зараховують до тієї чи іншої групи за рівнем підготовленості) чи підсумків засвоєння певного курсу.

Оцінювання знань відбувається на всіх етапах навчання – упродовж навчального року і в кінці семестру та року. Як уважає Л. Паламар, ефективною для поточного контролю є модульно-рейтингова система, яка передбачає „чітко визначений рівень знань із кожного виду мовленнєвої діяльності на кожному етапі (читання, слухання, говоріння, письмо)” [3: 5].

Для семінарських занять студентам-філологам була запропонована така **тематика**:

1. Вивчення різних рівнів української мови (фонетика, лексика, граматики, синтаксис) в чужомовній аудиторії.

2. Короткий огляд методів і підходів до викладання української мови як іноземної.

3. Програми, підручники та методичні розробки з української мови як іноземної: структура, тематично-змістова організація, етнокультурне спрямування. Текстотека. Словники.

4. Загальноєвропейські рекомендації з європейської освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Державний сертифікаційний екзамен з мови для іноземців: потрібність та перспективи впровадження в Україні.

5. Використання новітніх технологій і комп’ютерних програм у викладанні української мови як іноземної.

Теми, визначені для підготовки й обговорення в аудиторії, пропонуються студентам разом із орієнтовним планом семінарського заняття, а також рекомендованою літературою. Тут слід висловити особливу вдячність організаторам конференцій у Львові, які ініціювали й реалізували розміщення матеріалів попередніх конференцій в Інтернеті, що дає можливість зручного користування ними студентами, наприклад, для підготовки до семінарських занять вище зазначеної проблематики.

Практична частина передбачає, окрім підготовки щонайменше двох рефератів-повідомлень на запропоновані теми, розробку і презентацію матеріалів до одного заняття на обрану тему в аудиторії з чітко визначеними віковими, фаховими та іншими параметрами, які визначають організацію та змістове наповнення уроку. Студенти 5 курсу, які вже мають досвід підготовки, проведення та аналізу уроків у середніх школах, не тільки пропонують свої педагогічні розробки для обговорення й

оцінювання викладачем, але й беруть участь в обговоренні, обмінюються думками і порадами.

Підсумувати хотілося б враженнями про апробацію розробленої програми на 5 курсі філологічного факультету. Студенти з ентузіазмом сприйняли запропоновану тему, з цікавістю слухали лекції й активно готувалися до семінарських занять. Частина з них має досвід викладання чи проходження практики у школах з румунською мовою навчання, а отже, має базу для засвоєння матеріалу спецкурсу. Кілька студентів на час відвідування спецкурсу працювали в таких школах, що сприяло досягненню мети і виконанню завдань спецкурсу та зміцнювало мотивацію до навчання.

Разом з тим підготовка до семінарських занять показала, що навіть на 5 курсі студенти ще не володіють навичками творчої праці із науково-методичними джерелами на потрібному рівні, не завжди вміють зробити огляд джерел, підсумувати, узагальнити проблематику того чи того напрямку. У зв'язку із цим хочемо наголосити на потребі підготовки і видання узагальнюючих, оглядових праць з методики викладання української мови як іноземної.

Ще більше труднощів у частини студентів викликав процес підготовки плану-конспекту заняття, особливо з огляду на врахування в ньому специфіки цільової настанови, вікових особливостей слухачів (студентів), їхньої попередньої підготовки, об'єктивних умов викладання тощо. Очевидно, для подолання цих труднощів потрібна більша налаштування на аудиторію, її потреби, вміння бачити дидактичний процес також очима слухача (студента).

1. Мазурик Д. Державний стандарт з української мови як іноземної (від теорії до практики) / Д. Мазурик // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Вип. 5. – Львів, 2010. – С. 10–14.
2. Маковська В. Викладання української мови іноземцям: тяглість старої традиції? / В. Маковська // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Вип. 4. – Львів, 2009. – С. 39–44.
3. Модульно-рейтингова система оцінювання знань іноземців з української мови / Л. Паламар // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Вип. 5. – Львів, 2010. – С. 3–9.
4. Селівестрова Л. Лінгвістична та психологічна основа навчання української мови як іноземної / Л. Селівестрова // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Вип. 2. – Львів, 2007. – С. 8–13.

SPECIAL COURSE IN „METHODOLOGY OF TEACHING UKRAINIAN AS A SECOND LANGUAGE” IN THE SYSTEM OF COMPLEX METHODOLOGICAL TRAINING OF THE TEACHER OF UKRAINIAN

Halina Kuz

In the article the necessity of augmenting the methodological training of a teacher-philologist by knowledge and skills in the domain of teaching Ukrainian as a second language is being observed. The program of observing of lecture-practical special course «Methodology of teaching Ukrainian as a second language» has been worked out and presented at the graduate year of the philological faculty.

Key words: lingvodidactics, Ukrainian as a second language, Methodology of teaching of a philologist-Ukrainist.

**СПЕЦКУРС „МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА
КАК ИНОСТРАННОГО” В СИСТЕМЕ КОМПЛЕКСНОЙ
УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ
ПРЕПОДАВАТЕЛЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА**

Галина Кузь

В статье актуализируется необходимость расширения методической подготовки филолога-преподавателя украинского языка знаниями из области методики преподавания украинского языка как иностранного. Представлено разработанную и апробированную на 5 курсе филологического факультета программу обзорного спецкурса „Методика преподавания украинского языка как иностранного”.

Ключевые слова: лингводидактика, украинский язык как иностранный, методическая подготовка филолога-украиниста.

Стаття надійшла до редколегії 9.03.2011

Прийнята до друку 2.04.2011